

Jegyzőkönyvek

A volt partizánok és illegális pártmunkások baráti találkozója a budapesti fiatal értelmiségiekkel

A DISZ Petőfi Köre rendezésében, 1956. június 18.

ELNÖKSÉG: Kázmér Sándor, Mező Imre, Szabó István

VITAVEZETŐK: Andrásfi Gyula, Kiss Károly, Ujhelyi Szilárd

SZIKLAI IMRE: Amikor én ennek a mozgalomnak részese voltam, ebben az időszakban nemcsak szektás hibák jellemezték a mozgalmat, az ifjúsági mozgalmat, a Vasas ifjúmunkásmozgalmat, amit legközelebbről ismertem, hanem egy csomó olyan törekvés, de eredmény is, ami éppen a szektarianizmus elleni harc jegyében született. Úgy gondolom ezekre a tapasztalatokra nagyon nagy szüksége van a mai ifjúmunkás mozgalomnak, a mai ifjúsági mozgalomnak, de egész pártéletünknek is. A 40-es években úgy hiszem, hogy különösen jellemző volt az a törekvés, hogy kitörjön a párt, a munkásmozgalom a korábbi szektás kötöttségekből. Ez volt az a szakasz, amikor kezdtek a népfrontpolitikának, a függetlenségi mozgalomnak az eredményei megmutatkozni. Ez volt az a szakasz, amikor a proletár nemzetköziség a munkásmozgalomban minden oldalon és határozottabban telítődött és párosult az igaz magyar hazafisággal is és ez volt az a szakasz, amikor széles egységfrontra, a függetlenségi mozgalom elvi alapjain álló széles egységfrontra törekedtünk és ennek megvoltak az ifjúsági mozgalomra is a maga kihatásai. Ez volt az az időszak, amikor megindultunk azon az úton, hogy megteremtsük az egységet, minél szélesebb ifjúmunkás és nem ifjúmunkás, de ifjúsági törekvésekkel. Ez volt az az időszak, ami — úgy gondolom — nagyon sok tanulságot nyújt a kulturális mozgalmunk és egyéb kultúréletünk számára is, mert ebben az időszakban jórészt sikerült túllépni a korábbi apróbb kultúrtörekvéseket és az akkori munkás megmozdulásokon minden haladó emberi kulturális értéket igyekezett a munkásmozgalom magába olvasztani, felhasználni és ezen keresztül nevelni a munkásifjúságot. Úgy gondolom, hogy ebben a korszakban az ifjúmunkás mozgalom nevelőmunkáját és egész politikai tevékenységét áthatotta jó néhány olyan vonás, ami ma különösen

fontos. Gondolok itt elsősorban arra, hogy ebben az időszakban minden ifjúmunkást önálló, kommunista gondolkozásra neveltünk. Ebben az időszakban kritikai szellemben neveltük a fiatalokat, neveltek engem is, és ez az adott körülmények között nem is lehetett volna másképp. Ebben az időszakban nekünk egy legális, illetve féllegális szervezeten belül, a vasas szakszervezet ifi csoportján belül, állandóan napról-napra kellett vitatkozni, harcba szállni a szociáldemokrata vezetőséggel, köztük jobboldali szociáldemokrata vezetőkkel is, frakciós csoportok tagjaival és ezekkel részben együttműködni. Leküzdeni káros törekvéseiket csak úgy lehetett, ha önállóan helyt tudtunk állni minden helyzetben, fel tudtuk mérni, hogy mi a feladatunk. A mozgalom akkori körülményei között természetesen nem volt lehetőség arra, hogy minden egyes apróbb kérdésben az ember folyton a központi bizottsághoz forduljon és annak a tanácsát kérje. Még az összekötőjéhez sem fordulhatott, tehát saját magának, saját feje után, a tanultsága, a marxista-leninista műveltsége, a mozgalmi tapasztalatai alapján helyt kellett állni, állást kellett foglalni. De önállóságra, kommunista gondolkozásra nevelt bennünket az is, hogy nagy mértékben el voltunk zárva a marxista-leninista irodalomtól. Ebben az időszakban egy Lenin munkához hozzájutni a legnagyobb nehézségek árán, sok év alatt, egyszer-egyszer lehetett csak. Ebben az időszakban mi kénytelenek voltunk a marxizmust túlnyomórészt szociáldemokrata kiadványokból tanulni. És ezeket a kiadványokat kellett kritikailag feldolgoznunk, a társadalmi harcok történetét, a Marx gazdasági tanairól írott munkát, mert nem állt sok esetben más rendelkezésünkre. Ez az önálló kommunista gondolkozás, ami jellemezte az akkori ifjúsági mozgalom résztvevőit, úgy gondolom, nagyon megszívlelendő az utóbbi évek tapasztalatai után. Enélkül, az önálló kommunista gondolkozásnak az irányítása nélkül, nem fogunk tudni jelenlegi nehézségeinkből sem kilábalni, ha nem térünk újra rá arra, hogy az egyes kommunistáknak, az egyes kommunista funkcionáriusoknak, de minden egyes párttagnak a számára biztosítsuk azt, sőt kötelezővé tegyük azt, hogy a kisebb kérdésekben, valamennyiben, saját magának dönteni kelljen és ez a véleményem szerint a pártélet demokratizálódásának, a pártélet bürokratikus törekvései megszüntetésének egyik alapvető kérdése.

Egy másik, jellegzetesség ami nagyon tanulságos — úgy gondolom — a mai fiatalok számára, az akkori mozgalom összeforrottsága a néppel, és elsősorban a munkásosztállyal. Elvtársaim közül sokan átérték, saját tapasztalatukból tudják, sokan csak hallomásból ismerik, hogy mi-

lyen borzasztó nehézségekbe ütközött akkor tömegkapcsolatot teremteni és tömegkapcsolatot fenntartani, és mégis megvolt ez a tömegkapcsolat. Megvolt elsősorban azért, mert hiszen a párt szinte minden tagja és a párt szimpatizánsai, (én magam sem voltam párttag, hiszen 15 éves voltam 1940-ben, amikor bekerültem a vasas ificsoportba), de az akkori mozgalom résztvevői valamennyien osztoztak abban a sorsban, sőt kommunista voltuk következtében esetleg még nehezebb sorsban, mint a munkásosztály általában. Ugyanúgy dolgoztak, ugyanazokon a munkahelyeken, ugyanazokban a boltokban vásároltak, ugyanazok a gazdasági és minden egyéb nehézségeik voltak, amik megvoltak a munkásosztály egészének. Kis dolgok ezek elvtársak, de az ilyen kis dolgokon nagyon sok múlik. Nagyon sok múlik azon, hogy osztoznak vezetőink abban az életben, amiben osztozik egész népünk, osztozik egész munkásosztályunk. Nem arról van szó elvtársak, hogy valamiféle egyenlősít valósítsunk meg, távolról sem, de az is fenntarthatatlan, az a nagyfokú elszakadottság, az a nagy kontraszt, az az éles távolság, ami jelenleg a vezetőség és a vezetettek életkörülményei között fennáll. De összeforrottságunk a néppel, összeforrottságunk a munkásosztállyal nemcsak ebből táplálkozott. Táplálkozott elsősorban és mindenekfelett abból, hogy mindig megvoltunk győződve és meg lehettünk győződve ügyünk igazában, a legegyszerűbb, a legapróbb részletkérdésben is. Illegális párt volt akkor, és ez az illegális párt meg tudta találni a módokat, az eszközöket, hogy a határozatait, a maga napi politikáját is, nemcsak a párt tagjaival, de a párt szimpatizáns tagjaival is mindig megértesse. Nem fordulhatott elő, vagy a legritkább esetben fordult elő, hogy valamilyen lényeges kérdésben ne tudtunk volna meggyőződésünk teljességével állást foglalni. És meg kell mondanom elvtársak, hogy sajnos az utóbbi évekre ez sem volt mindig jellemző. Sok esetben kényszerültünk arra, hogy egyes határozatokkal kapcsolatban, meggyőződésünk ellenére, de nem teljes meggyőződéssel, nem sziklaszilárd hittel és bizalommal állhattunk ki mert nem volt ki-elégítő az, ahogy nekünk ezeket a határozatokat megmagyarázták. Sőt, sok esetben ezeket a határozatokat később úgy változtatták meg, hogy egyáltalán nem közölték, nem tették nyilvánvalóvá, hogy itt valamiféle változás történt. Ha a párt politikájában változás következik be, akkor a párt tagsága, a pártfunkcionáriusok tudják azt a párt illetékes szerveitől, hogy itt valami megváltozott, és ennek a megváltozott politikának megfelelően, megváltozott módon, megváltozott eszközökkel, módszerekkel kell dolgozni.

Elvtársak! Akkor is, ma is, a munkásoknak megvan a maguk és minden embernek megvan a maga kifinomult érzéke, hogy megállapítsa, hogy valaki mikor szól hozzájuk őszinte, tiszta, sziklaszilárd hittel és meggyőződéssel, és mikor kötelességszerűen. És nem igaz, hogy lehetséges valakinek kötelességszerűen jól képviselni a párt politikáját, ha csak kötelességszerűen képviseli. Az elmúlt években sok esetben én magam is úgy éreztem, hogy azzal a konfliktussal kerültem szembe, amit József Attila Thomas Mann üdvözlésére írott versében, az igaz és a valódi közötti különbségben érzékeltet, hogy voltak olyan intézkedések és voltak olyan részei egyes határozatoknak, amelyekről úgy éreztem, hogy ez csupán valódi, de nem az igazság, nem a lényeges igaz. Sokat kell tanulni — úgy gondolom — az akkori ifjmozgalom módszereiből.

Elvtársak, akkor, amikor bekerült a vasas ifjómunkások közé valaki, akkor ott az első perctől kezdve otthon érezhette magát. Az első perctől kezdve, tényleg a szó igazi értelmében elvtársakra, barátokra talált és komolyan szégyenlem összehasonlítani evvel, ami fogadja azt, aki ma egy DISZ szervezetbe lemegy. Azt a sivárságot, azt a lélektelenséget, azt a vele nem törődést, ami akkor egyáltalán nem jellemezte a mozgalmat, sőt éppen az ellenkezője jellemezte. Akkor a mozgalomnak volt — nem tudok más kifejezést találni —, egy bizonyos ifiszerűsége. Olyan módszerek, olyan hagyományok, olyan élet folyt ezekben a csoportokban, amik a fiatalok természetes vágyait, természetes törekvéseit kielégítették, annak ellenére, hogy erre jóformán semmi gazdasági keret nem állt rendelkezésre. Mert a szakszervezet sem biztosított az ificsoport számára jóformán semmit, sőt inkább, ha mód volt, akadályozta munkánkat, mivel a szakszervezet vezetői túlnyomórészt jobboldali szociáldemokraták voltak. Az ificsoportok, bent a helyiségükben és ha kimentünk bárhová túrára, vagy Horányba nyáron, zengtek a daltól, hangosak voltak a játéktól, megvoltak a hagyományos kirándulások, amiket évről-évre, őszi-őszre, tavaszról-tavasza megtettünk. Elmentünk minden évben legalább egyszer a Rám-szakadékba, az Oszoly-csúcsra. Az ilyen dolgoknak volt jelentőségük, és hogy én 16 év múlva is csak meghatottsággal tudok mindezzel gondolni és azt hiszem, hogy azok, akik a vasas ifjmozgalomból itt a teremben vannak, maguk is mind úgy vannak, hogy kicsit összeszorul a szívük, amikor erre gondolnak és arra gondolnak, hogy mennyire hiányzik nekünk, hogy nem találunk ma olyan megértő, olyan egységes társakat a mindennapi életünkben és a szabadidő eltöltésében, mint ahogy akkor volt. Az ifjúságban megvan a hajlam a romantikára és ezt a

hajlamot nekünk nem szabad lefaragni, sőt erősíteni kell. A fontos csak az, hogy helyes irányba tereljük. Nem igaz, hogy csak a körülményekből adódott, az akkor körülmények lényegéből fakadó pátoszból, hogy ilyen romantikus volt az akkori életünk. Megvan a szocialista építésnek is a maga pátosza, de meg kell találni azokat a módszereket, azokat az eszközöket, amikkel az a pátosz valóban áthatja a mai szocializmust építő fiatalságunkat is.

Elvtársak! Felvetődik az, hogy elég-e ezt itt elmondani és vajon előbbre jutunk azzal, ha itt elmondjuk. Van nekünk egy ifjúsági szövetségünk, amit e most már hosszú évek óta csak távolról ismerek. De úgy tudom, hogy az ifjúsági szövetség vezetésében azok, akik régen rengeteg tapasztalatot szereztek az ifjúsági mozgalomban, akár mint vezetők, akár csak mint egyszerű résztvevők, de fejlődtek az utolsó 11 év alatt, ezek az elvtársak nem találhatók meg a DISZ vezetők között, vagy alig találhatók, egy-kettő található csupán. Fel kell használni a régi ifjúsági mozgalom résztvevőit a mai ifjúsági mozgalom vezető szerveiben, hogy saját személyükön keresztül is biztosítsák mindazoknak az értékeknek fennmaradását, a hagyományoknak a megőrzését, amik a régi ifjúsági mozgalmat jellemezték. Én egyébként meggondolandónak látom azt is, hogy helyes volt-e megszüntetni 1945 után a tömegmozgalomra való hivatkozással olyan hagyományos munkásszervezeteket, mint pl. a Vándor kórus,¹ mint pl. a Természetbarátok Turista Egyesülete,² sőt ahol a legjobban sikerült a hagyományos ifjúsági életet kialakítani, a NÉKOSZ-ban,³ amit 1945 után hoztunk létre, még azt is megszüntették. Nem érzek, elvtársak, kellő törekvést sem ebben az irányban akkor, amikor a felszabadulás óta pl. egyetlen egy vasas ifjúság találkozó nem volt, holott úgy gondolom, hogy egy ilyen találkozó nagyon sok tapasztalatot nyújthatna azok számára, akik például ma vezetik az ifjúsági mozgalmat.

A másik dolog amivel szeretnék foglalkozni, ez a régi illegális mozgalomban, vagy fél-illegális mozgalomban résztvevő elvtársak megbecsülése. Elvtársak! Én sokat gondolkoztam az elmúlt néhány év alatt, hogy vajon túlhaladt-e az idő felettünk, hogy nem az-e a helyzet, hogy valami bennünk megállt, valami bennünk megromlott, mi jók voltunk akkor, de nem feleltünk meg az utóbbi éveknek, a mai időknek. Azt hiszem ilyen is van, hogy egy ember megáll a fejlődésben, vagy legalábbis nem fejlődik úgy, mint ahogy fejlődik körülötte a világ. 1948-ban, különösen 1948 és 1955 között nagyon sok elvtárs, akiket én rég ismerek a mozgalomból, konfliktusba került bizonyos pártvezetőkkel, pártszer-

vezetekkel, esetleg állami vagy pártvonalon, és valahogy egyre jobban háttérbe szorul. Én azt hiszem, hogy ennek elsősorban az az oka, hogy mi, akik régen megtanultuk a mozgalomban és vérünkbe ivódott az, hogy önállóan, kommunista módon kell gondolkozni, mi különösen nehezen viseltük el azokat az éveket 1948-tól, majdnem mondhatnám napjainkig, amikor szinte nem volt szabad önállóan gondolkodni, nem lehetett önállóan gondolkodni, vagy legalábbis, ha az ember önállóan gondolkodott, jó volt, ha ezt szavakban nem fejezte ki. Egy másik dolog volt, hogy a Rajk-per⁴ után feltámadt egy nagyfokú bizalmatlanság a régi elvtársak igen tekintélyes részével szemben. Elvtársak, aki nem vett részt régen a mozgalomban, annak nemigen lehetett kapcsolata azokkal az elvtársakkal, akik például a Rajk-provokáció során bíróság elé, vagy börtönbe kerültek. Őket tehát nem lehetett meggyanúsítani azzal, hogy beszervezték, az az elvtárs, aki nem ment Jugoszláviába a Petőfi brigáddal⁵ harcolni, arról nehezen volt feltételezhető, hogy Jugoszlávia ügynöke, az az elvtárs, aki nem volt Spanyolországban, arról körülbelül ugyanezt mondhatnám el és így tovább. Előállt az a helyzet, hogy szégyellnünk kellett sok esetben azt, hogy együtt dolgoztunk 1940, vagy 41, vagy 42-ben X vagy Y-nal, akiket azután az elmúlt években meghurcoltak és sokról mind a mai napig sem tudhatjuk, milyen alapon, mennyire jogosan vagy jogtalanul. Nekem egy időszakban kapcsolatom volt azzal a Szalai Andrással,⁶ akiről személy szerint nem közölték a pártaktívával, de még a vele együtt dolgozókkal sem azt, hogy tulajdonképpen hogy is tekintsünk rá. Én nem tudom, hogyan értékeljem azt a korszakomat. Nekem nem egy álmatlan éjszakát okozott a Rajk-per⁷ és az ezzel kapcsolatos különböző problémák, mert nem vagyok, nem lehetek tisztában vele, hogy amikor Szalai András utasítása szerint dolgoztam, akkor a párt utasította, vagy valami imperialista ügynökség. Szerintem ez nekem lényeges, és ahhoz, hogy én tisztán álljak önmagamban a párt előtt, ezt nekem tudnom kell, és azt hiszem, hogy a többi elvtársaim is hasonló helyzetben vannak, és közöttük nyilván nem egy van ilyen. Tehát nem valami kispolgári kíváncsiszkodás, nem minden áron való turkálás elmúlt ügyekben az, ami velünk azt mondatja, hogy tiszta vizet öntsünk ebben a kérdésben, még mindig sokkal tisztább vizet a pohárba, mint eddig öntöttünk, hogy tisztán álljunk saját lelkiismeretünk, önmagunk megbecsülése előtt. Minden kommunista joga és kötelessége is ezért harcolni.

Egy további dolog az, ha egy régi elvtárs valami hibát elkövetett, akkor egyáltalán nem ugyanolyan megítélés alá esett, mintha azt egy

újabb, 1945 vagy 1948 után a mozgalomba bekapcsolódott elvtárs követte el. Mert hiszen nálunk súlyosbító körülmény volt, hogy 10–20 vagy esetleg 30 éves mozgalmi múltja után valaki még mindig elkövetett hibát. Tisztában kell lennünk azzal, hogy az illegális kommunisták vagy a régi szimpatizánsok, vagy a régi szakszervezeti tagok sem hibátlan angyalok, azok is két lábon járó emberek, akik elkövethetnek és el is követnek hibát. Semmi esetre sem lehet, hogy olyan esetben, amikor egy egyszerű párttag egy feddéssel megússza, ugyanakkor egy több éves, vagy több évtizedes illegális múlttal rendelkező elvtársat amiatt esetleg kizártak a pártból. Meg kell mondanom, hogy mögötte nagyon sokszor — véleményem szerint — az húzódott meg, hogy kellemetlen ember volt, kritikus szellem volt, akitől jó volt megszabadulni. És azt hiszem, hogy ennek az egész légkörnek, ami itt kialakult és ami nekünk nagyon sok gondot, nagyon sok fájdalmat okozott, egyik oka talán az is volt, hogy a párt felső vezetéséből egyre jobban eltűntek, vagy második vonalra, vagy harmadik vonalra kerültek azok az elvtársak, akik a 40-es években itthon Magyarországon vezették azt a mozgalmat, ami volt, elkövetve azokat a hibákat, amik az akkori vezetéssel jártak, de vállalva mindazt az áldozatot, ami ugyancsak azzal a vezetéssel együtt járt.

Elvtársak! Én az utóbbi időben egynéhány régi mozgalmi emberrel kapcsolatban néhány egészen megdöbbentő és elijesztő tapasztalatra tettem szert. Nem olyan régen szereltem le egy tartalékos tiszti továbbképzésről. Ahhoz a honvédségi alakulathoz, ahol a szolgálatot teljesítettem, minden reggel, délben és este 6 km távolságról eljárta egy idős, kb. 70 éves megtört ember, aki kizárólag kiselejtezett katonai ruhadarabokba volt öltözve és a legénységi konyha ételmaradékából evett reggel, délben és este és vitt haza az ágyból már felkelni sem tudó feleségének. Megtört ember volt az illető, már nem is teljesen beszámítható állapotban, végtelenül alázatos, bántóan alázatos volt mindenkivel. Egyszer egy kérdésemre megtudtam, hogy az illető 1919-ben vörös ezredparancsnok volt. Ez az elvtárs, ha nem kapna az illető honvédségi alakulatnál kegyelemlevelet, akkor már a feleségével együtt éhenhalhatott volna. Amikor én ezt ebben a városban elmondottam a városi pártbizottság titkárának, aki kivételesen egy olyan funkcionárius, aki nem fluktuált össze-vissza az elmúlt években, hanem 5–6 esztendeje már a helyén van, azt sem tudta, hogy a városban — egy kis városról van szó — a városban létezik egy ilyen ember. Nem tudott róla. Lehetne esetleg nagyon sok más példát hozni a későbbi időben a mozgalomban résztvett elvtársak megbecsülé-

séről illetve meg nem becsüléséről. Hogy még egy eléggé végletes esetet mondjak, itt ül ebben a teremben közöttünk egy elvtárs, akit 1944-ben halálra ítélték. Egy sor magyar és szovjet kitüntetés birtokosa, az elvtárs 1945 utáni munkájában elkövetett hibákat, nem is kis hibákat követett el. Ezért még 1953 júniusa előtt felelősségre vonták azok, akiknek utasítására a hibát elkövette, és ezután az elvtárs visszament kőművesnek. Kőművessegédként dolgozott, és most már művezető.

Elvtársak! Hivatkozom a saját példámból is egyre másra, bár csak azért hivatkozom, mert ezt egészen szimpla és egyszerű dolognak tartom, és nem egy súlyos sérelemnek. Ezt olyan sérelemnek tartom, amire már csak azt mondom, hogy ezen a történetek után fel sem nagyon illik háborodni. 1955 februárjában beadtam a lemondásomat egy orvosi igazolással, ami szerint idegállapotom súlyos megromlása miatt nem vagyok képes az a munkát tovább ellátni, amit addig végeztem. Két éves pártfőiskolám van, és 16 éve veszek részt a mozgalomban. A lemondás beadása után az illetékes minisztériumnak egyetlen kérdése volt hozzám telefonon, egyik előadó útján, hogy hányadikáról állítsák ki az elbocsátó leveletem.⁸ Azóta eltelt másfél év és tölem egyetlen párt- vagy állami szerv sem érdeklődött, hogy elvtárs mit csinálsz, mi van veled, milyen a sorsod, meg vagy-e elégedve a sorsoddal, sem akkor, sem azóta. Ilyen eset rengeteg van, ez nem kirívó eset. Én azt hiszem, hogy ilyen körülmények között joggal vetődik fel az a kérdés bennem, hogy hogyan beszélhetnek addig emberek megbecsüléséről, demokratizálásról, aminek alapja ugyancsak az emberek megbecsülése, az emberek szeretete, az emberek tisztelete, amíg a párt vezető szervei azokat sem becsülik eléggé, akik ezért a pártért a legtöbbet tették és a legtöbbet áldozták. Ez természetesen hatványozottan érződik. És az nemcsak bennem, régi mozgalmi emberben hagy tüskét, hanem ez tovább gyűrűzik. Azt hiszem nem csodálkoznak az itt lévő honvéd elvtársak azon, hogy annál a kis alakulatnál, ahol a volt vörös ezredparancsnok kegyelemlevesen él, ott a fiatal tisztek azt mondják, így becsüli meg a demokrácia az öreg katonákat, mi is ilyen jövőnek nézünk elébe. Azokon a helyeken, ahol ismernek ehhez hasonló eseteket, ez hallatlan mértékben destruálóan hat, demoralizálóan hat a párttagságra és a pártonkívüliekre is.

Elvtársak, én azzal szeretném befejezni, hogy az elmúlt években sokat gondolkoztam azon, hogy vajon eljárt-e felettem és sokunk felett az idő. Én az utóbbi időben arra a megállapításra jutottam, hogy pontosan ellenkezőleg, most jött el az az idő, amikor végre lehetőség lesz és kell

legyen arra, hogy a mi mozgalmunk valóban minden tekintetben kommunista mozgalommá, lenini elveken alapuló mozgalommá váljon, amiben régi és új elvtársak együtt, egyaránt megtalálják a helyüket, ahol önállóan, bátran, kommunista meggyőződésünk szerint szólhatnak és cselekedhetnek azoknak az elveknek, azoknak az eszményeknek a jegyében, ami minket lelkesített és hallatlan áldozatokra tett képessé akkor, és ami képessé tenne és képessé tesz, biztos vagyok benne, a jövőben is.

HAJDÚ GYULA: Kedves Elvtársak! A meghívó azt hirdeti: a volt ellenálló, vagyis idős elvtársaknak a találkozója, megbeszélése folyik itt ma az ifjú értelmiségiekkel. Én, elvtársak, nem kaptam meghívót erre az összejövetelre, de eljöttem mégis, mert úgy vélem, hogy mind a két címen érintve vagyok. Érintve vagyok először mint ifjú értelmiségi, mert én azt hiszem, amíg az emberben harci kedv és harci készség él, és az embert neveli a meggyőződés, a hit, a törekvés arra, hogy az ideát, amely neki vezére volt egy hosszú életen keresztül, szolgálja, addig az ember nem öregszik, addig ifjú marad és én nem vagyok hajlandó lemondani arról, hogy harccal, küzdelemmel, a meggyőződésemhez való töretlen és minden egyéb ellentétes áramlatok dacára következetes kitartással folytassam pártbeli tevékenységemet. De a másik oldalon jogot érzek arra, hogy itt ezen a találkozón felszólaljak a másik minőségben. Kiss Károly elvtárs jelezte, hogy a magyar kommunista pártnak a története három szakaszra oszlik. Az első szakasz volt a Tanácsköztársaság körüli mozgalmak, a második a Tanácsköztársaságot követő idő, a harmadik pedig a felszabadulás utáni tevékenység. Én azt hiszem, ez a felosztás nem tökéletes. Mert a Tanácsköztársaság nem a levegőből pottyant Magyarországra. A Tanácsköztársaságnak voltak előzményei, a Tanácsköztársaság csak azért jöhetett létre, mert voltak elvtársak ebben az országban, akik küzdöttek marxista meggyőződéssel, marxista szemlélettel, küzdöttek egyrészt a szociáldemokrata pártban kétségtelenül erős mértékben lábrakapott jobboldali irányzattal, másrészt a polgári irányzattal, az imperialista reakciós, klerikális irányzattal szemben. Ennek következtében azt hiszem, nem lehet kihagyni a pártnak a történetéből és a párt harcosai közül azokat, akik a Tanácsköztársaságot megelőzőleg évekkkel, évtizedekkel már harcoltak azért, hogy a Tanácsköztársaság ha majd az idő megéri, bekövetkezhessék? Elvtársak, jó visszaemlékezni, hogy körülbelül a legelső voltam az értelmiségiek közül azok sorában, akik a munkásmozgalomhoz csatlakoztak, akik a munkásmozgalomban nemcsak névvel, hanem a valóságban részt vettek, mivel most már 50 éve élek a munkásmozgalom-

ban. Jogot formálok arra, hogy ennek a korszaknak az emberei nevében, ezen a találkozón a mondókámat elmondjam.

Elvtársak! A régi emberekkel szemben a különböző nációknál és te-
gyük hozzá, a különböző társadalmi berendezkedésekben nagyon külön-
böző elbánás mutatkozott és mutatkozik. Olvastam egyszer egy útleírást,
amely azt beszélte el, hogy az abesszin hegyekben az a rend, hogy ami-
kor az emberek már megöregedtek, munkára már őket használni nem
lehet, akkor egy nagy ünnepet tartanak, az ünnep végén az istállók elé
lefektetik az öregeket, az istállókból kitódulnak az ökreik, teheneik, sza-
maraik, barmaik, és végiggázolnak az öregeken, ezzel az öregek prob-
lémája meg van oldva. Tisztelt elvtársak, nem tudom, hogy minálunk,
egészen más körülmények között, nem voltak-e egyesek tapasztalatcserén
Abessziniában, és ezen tapasztalatcsere alapján ugyancsak azt tartanák
kívánatosnak, hogy az öregeken végiggázoljanak.

Elvtársaim! A Tanácsköztársaság idején mi pécsiek és a pécsvidéki
bányászok, akik szerb megszállás alatt éltünk akkor, és a szerbekkel a
legvadabb harcokat kellett folytatnunk, minden szerb tilalom és min-
den szerb óvó intézkedés dacára kimentünk magyar területre, illetőleg a
Tanácsköztársaság területére hét zászlóaljot szervezni a pécsi és a pécs-
vidéki munkásokból, akik a vörös hadseregben szolgálatot teljesítettek.
Ezen hét zászlóaljból kiválogattuk a legkiválóbb, legharcosabb, legmeg-
bízhatóbb 25 elvtársat. Ez a 25 elvtárs, mint fegyelemszakasz gondos-
kodott arról, ha valahol a mi területünkön ellenforradalmi megmozdulás
volt, agitációval, de nem egyszer fegyveres fellépéssel rendet csináljon.
Nem régen jártam ezek között az elvtársak között. A 25 közül ma 4 van
meg, akik otthon vannak a pécsvidéki bányákban. Mind a négy a pártból
ki van zárva. Miért zárták ki őket? Hát azt mondják, hogy volt valami
vizsgálat akkor, idejött egy fiatal elvtárs a megyei pártbizottságból, a ne-
vét nem is tudják, azóta nem látták nyomát sem ennek az elvtársnak, az
kikérdezte őket és azt mondta, hogy hiszen maguk több kárt csinálnak a
kommunizmusnak mint hasznot, maradjanak maguk a párton kívül. És
így van ez még ma is. Tehát nem ökrökkel, hanem kizárásokkal gázol-
nak végig az öreg elvtársakon. Elvtársaim, amikor itt ma összejöttünk,
hogy megbeszélést folytassunk a fiatalokkal, akkor tulajdonképpen vala-
mennyiünk előtt egy téma lebeg: a pártnak és az országnak mai helyzete.
Valahogy nem tudom magam elől elzavarni azt a képet, hogy itt éveken
keresztül, majdnem azt mondhatom 10 éven keresztül, taggyűlésen, párt-
napokon, egyéb összejöveteleken, a legkülönbözőbb címeken felolvassák

az előadók az ő sillabuszaikat, és a sillabuszok valamennyien tulajdonképpen mindig ugyanazt mondták. Hiszen ennek az eredménye lett az, hogy a taggyűléseken pártnapokon és egyébeken csak a legerősebb kényszer mellett voltak az emberek hajlandók megjelenni, és ennek az eredménye lett, hogy a pártéletben olyan sekélyesedés, olyan nemtörődömség, közömbösség, ellenállás, sőt mondhatnám, hogy a pártéletnek olyan tökéletes ellanyhulása következett be, ami nekünk régi elvtársaknak, akik más pártélethez voltunk szokva, bizony nagy szomorúságot okoz. Nem mint azelőtt, amikor a legkülönbözőbb témákkal foglalkoztak, hanem mindig ugyanazt hallották, és ebbe untak bele az emberek!

Most legyen nekünk történelmi vitánk, filozófiai vitánk, öregek vagy fiatalok találkozója, vagy irodalmi vitánk, tulajdonképpen ugyanarról a kérdéstről van szó. Ez a kérdés pedig: hogy is állunk mi ma a párttal? Mi van ebben a pártban, melyik az a központi fundamentális baj, ami miatt a párt ilyen tespedésben leledzik, amely tespedésből, tegyük mindjárt hozzá csak a XX. Kongresszus eredményei tudták felrázni, de ez a felrázás még nem teljesen sikerült. Ez a központi kérdés, akármilyen cím alatt tárgyalunk, a bizalom kérdése. Bármilyen cím alatt, bármilyen jellegű összejövetelről van szó, a központi igazság az, hogy bizalmi válságban leledzik a párt. A bizalmi válság az, amely nem engedi a pártéletet kellőképpen kibontakozni. Elvtársak, ez azért is megdöbbentő nekünk, akik a régi pártéletben éltünk, azért egészen más volt akkor a helyzet. Mi ellenzéki párt voltunk annak idején, amely ellenzéki párt természetesen lendülettel, odaadással, harci szellemmel volt eltöltve, hiszen küzdenünk kellett, nemcsak a politikai ellenfelek, de a hatósági legvadabb erőszakkal szemben. De azért közöttünk elvtársak a legteljesebb őszinteség, a legteljesebb bizalom uralkodott. Párt és a tömegek, el se tudtuk volna képzelni, hogy azok között valami határvonal legyen. A párt harcosai nemcsak együtt éltek, de benne éltek a tömegben. A párt munkásai, amikor sztrájkok voltak, amikor a munkásmegmozdulás akármilyen formában jelentkezett, annak az igazgatása a tömegek közül, nem irodából történt, nem irányelveket adtunk ki, ott voltunk. Sorolhatnék legalább 20 nagy sztrájkot, bányászmozgalmat országszerte, amely bányászmozgalomnak minden megmozdulásában együtt voltunk a tömegekkel. El sem lehetett volna másként tömegmozgalmat, pártmozgalmat képzelni. Ma meg kell állapítani, a helyzet más. A helyzet ma az, hogy a pártnak egy óriási apparátusa van, nagy általánosságban vannak a pártnak hivatalos katonái és nagyon helyes természetesen, hogy a pártnak hiva-

talos katonái vannak, de semmiképpen sem helyes az, hogy ez a nagy apparátus szinte öncéllá lett. Hogy ez az apparátus abban látja a feladatát, hogy az alsó közegek kielégítik a felsőbbek kívánságát, olyan módon, hogy azt jelentik, amit a felső kíván. Ne csodálkozzunk azon, hogy ez a pártapparátus szinte mint öncél él és fejleszti önmagát, hogy ez a pártapparátus nem él együtt a tömegekkel és nem talál kontaktust, hiszen százszor kiadták már a jelszót, hogy ki kell menni a tömegekhez, együtt kell élni velük, és ez nem sikerült. Miért? Intézményesen úgy van megszervezve a párt, hogy ez nem is sikerülhet. Hiszen hol találkozhatnak a tömegekkel ehhez az apparátushoz tartozó emberek? Ha kimennek itt-tt egy-egy gyárba és parádés ülésen vesznek részt, akár meg nem rendezett felszólalásokkal, két órát ott töltenek, az nem a tömegekkel való együttélés. Nyilvánvaló, hogy ennek az apparátusnak az emberei nem találkozhatnak a tömegekkel ott, ahol a tömeg a maga nehézségeit, bajait kell, hogy leküzdje. Villamoson nem érintkezik vele, hiszen ő autón jár, a piacon nem találkozik vele, hiszen neki más bevásárló helyei vannak. Üdülésen nem találkozik, mert külön üdülője van. A gyermeke más óvodába jár, ha beteg, külön kórházi kezelésben, külön szanatóriumba részesül, hát hol találkozik vele? Ami a tömegnek fáj, ennek az apparátusnak legfeljebb teoretikusan fáj. A saját tapasztalatból nem meríthet, tehát a saját tapasztalatából nem érzi át, márpedig átérés nélkül nem lehet azon segíteni. Nem érzi át azt, ami a tömegekben él. Amikor én még fizikailag, az anyakönyv hiteles kimutatása szerint fiatal voltam, a mi pártszervezetünkben, — mondtam, a mi városunk Pécs volt, az országban Budapest után a legnagyobb szervezet — 18 szakszervezetnek az ügyeit kellett elintézni egy titkárnak, aki egyúttal a párt titkára volt. Ezen szakszervezeteken kívül, ez a titkár intézte el 4000 bányásznak az ügyét. És ennek az összesen 7000 főt kitevő pártmozgalomnak az ügyét egyetlen pártalkalmazott intézte, és ez a pártalkalmazott kőművessegéd volt foglalkozását illetőleg, tiltakozott az ellen, hogy nagyobb fizetést kapjon, mint amennyi a kőművessegédek átlagos fizetése. Természetesen nem egy ember intézte a dolgokat, ott volt a pártmunkások egész hadserege, ezek önzetlenségből, az ügy iránt való szeretetből, az ügyért való áldozatkészségből, a szocialista győzelem hitében és lelkesedésében végezték munkájukat. Nagy dolog és nagy fejlődés volt már az, hogy a mi pártvezetőnk megszervezte, hogy amikor ki kellett menni Vasasra, ami 20 km-re volt a várostól, az ottani bányába, ami azt jelentette, hogy gyalog kellett menni, — fáradságáért kapott egy zsemlét és egy pohár sört. Ezzel az áldozatkészséggel lehet csak pártéletet teremteni. Más ma

a helyzet. Természetesen én nem azt kívánom, hogy ennek az időnek a puritanizmusát gyakorolja most minden pártalkalmazott, nincs erre szükség. Igenis horonáljuk, fizessük meg a pártalkalmazottakat, természetesen az ő munkájukra szükség van, de éljenek a dolgozók között, dolgozzanak a dolgozókkal, és pedig olyan módon, hogy a kommunista hit, a kommunista meggyőződés, a marxista szellem hassa át őket, és annak az akarása legyen bennük erősebb. mint az, hogy a feljebbállóknak kedvező jelentést terjesszenek be.

Tisztelt Elvtársak! Meg kell mondani, hogy mi is fáj nekünk öregeknek. Ahogy itt-ott félretolnak engem harmadiknak, ez már csak nyilvánvaló. Nem olyan tragikus a dolog, félretolnak, mégis megvagyunk és a meggyőződésünk egy jottányit sem csökkent. Mi továbbra is harcolni akarunk. És ha nem engednek, hogy elsősorban harcoljunk, akkor harcolunk a második, harmadik vagy tizedik sorban, de harcolunk, hogy a mi társadalmunk, a szocialista világ csakugyan megvalósuljon, és jól válósuljon meg. De elvtársaink azt vetik a szemünkre akárhányszor, hogy amikor ilyen kifogásokat támasztunk, akkor szemet hunyunk az eredmények felett. Nem ismerjük el, nem hangsúlyozzuk eléggé az eredményeket, amelyeket már létrehoztak. Elvtársaim, ez nem helyes. Igenis eredményeink vannak, nagy eredményeink vannak, amelyeknek az elismerésében, én azt hiszem, egyetlen régi elvtárs sem fog fukarkodni. De ha az eredményekről beszélünk, akkor mi az eredmények között egy kérdőjelet írunk oda, és azt kérdezzük, hogy a nehéziparban elért eredmények, hogy a szocialista gondozás [sic] terén elért eredmények mellett mi az eredmény a párt helyzetében? És ha erre gondolok, akkor azt kell mondanom, hogy 10 év után rosszabb a helyzet, mint volt 10 év előtt. Ma a pártból hiányzik az a lendület, hiányzik az az eltökéltség, hiányzik az a harci készség, ami 1945-46-47-48-ban megvolt. Előbb említette az elvtárs, aki azokra a hibákra hívta fel a figyelmet, amelyek 1949-53-ban következtek be, és én nagyon helyeslem ezt, hogy erre az időszakra utal, mert elvtársak, kétségtelen, hogy 1953 után igenis történtek hibák, de a hibák gyökere ott van, az 1949-53 között elkövetett dolgokban. Nekünk fáj az, hogy a pártot tespedő állapotban kell látni. Mi harcot, meggyőződésből vezetett, igazán kommunista szellemtől áthatott pártot szeretnénk látni és ezt a pártot nagyon sokszor hiába keressük. Itt van, ami nekünk fáj.

Most a fiatalokhoz szólok egy párt szót. Nemrégiben Vasason voltam, ahol előadást tartottam a bányászoknak, zsúfolt volt a terem, tele volt emberekkel. Az előadás végén felhívtam az elvtársakat, legyenek szí-

vesek álljanak fel azok, akik 40 évnél fiatalabbak. Két elvtárs volt ilyen. A 40 évnél fiatalabbak, mondták ott az elvtársak, tartózkodnak attól, hogy pártéletben részt vegyenek. A fiatalok nincsenek a pártban. Miért? Nyilván nehezményezik, hogy nem találják meg azt a harcos szellemet, amely a fiatalságban a lendületet, a kedvet felébreszti. Ebben a pártban harcos szemléletűek az öregek, bizonyos mértékben, sokszor nagyon megfelelő mértékben a középkorúak. Akiknek a pártot vinni kellene, akikre a pártot építeni kellene, akik a pártot a jövőben kell, hogy nagyvá tegyék és a párton keresztül az ország sorsát kellőképpen megjavítsák, ezek a fiatalok nincsenek itt, elvtársak. Én nem hallok egyetlen tapsot sem a fiatalok részéről. Miért? A fiatalok nem hajlandók ezt belátni? Ez pedig nagy hiba. A fiatalokat kell, hogy ne csak a futball, ne csak a tánc, ne csak egyéb hasonló szórakozás érdekelje, kell, hogy a politikai helyzet, az osztályharc kérdései álljanak náluk előtérben. Ezt pedig, elvtársak, nélkülözzük. Valljuk be, hogy ez nincs meg és hogy nincs meg, ebben bűnösök azok a hibák, amelyeket 1949–53-ban elkövettek. Mert elvtársaim, 1945–47-ben kik voltak fiatalok? Én akkor részt vettem a választási küzdelemben, nagyon élénken kivettem részemet. A fiatalság élenjárt, a lobogókat és jelszókat ők vitték, a fiatalok voltak azok, akik a legnagyobb harci kedvvel voltak eltelve. Látnak ma fiatal csoportot, amely mozgalmi dalokat énekel? Még az sincs. A NÉKOSZ fiataljai kezdenek felébredni, és az, hogy a NÉKOSZ fiataljai eddig maguk is szenderegtek, ez beleillik az egyetemes képbe. Mert a fiataloknak nincs joguk túrni, hogy a hibák folytán őket háttérbe szorítsák. A fiatalok harcoljanak, a fiatalok küzdenek, azért fiatalok, mert ha nem harcosak, akkor koraöreg valamennyi. Én azt kérdezem tehát, mi itt a tennivaló? Mi az, ami más pártéletet, más levegőt hoz ide? Azt hiszem, hogy olyan korszakhoz jutottunk, amikor foltozásnak nincs tovább helye. Oda értünk el, hogy részletintézkedések nem használnak, annyi helyen van baj és nehézség, hogy a pártnak nincs is annyi keze, hogy mindenhova odanyúljon, hisz ez volt a baj az előző években is. Ki kell nyitni az ablakokat, friss levegőnek kell bejönni. Ennek a friss levegőnek a XX. Kongresszus a nagyszerű forrása. Hát szívjuk magunkba tele tüdővel ezt a levegőt, az őszinteség, becsületes nyíltság, az önfeláldozó parthűség levegőjét, és akkor meg fog változni a pártélet és meg fog változni az ország helyzete is. Ne legyen tévedés ezen szavakból, amit most mondok. A pártnak a legutóbbi határozata⁹ nagy nyomatékkal hangsúlyozza, hogy az 1953-ban hozott határozatok¹⁰ helyesek voltak. Meg kell mondani, hogy 1953-ban ugyancsak hangsúlyozták, hogy az előző határozatok helyesek voltak. És én száz százalékig aláírom, a ha-

tározatok igenis helyesek voltak, ami helytelen volt, az nem a határozat, hanem azok végrehajtása. Az a bizalmi kérdés, amit az imént érintettem, hogy központi kérdéssé lett minden összejöveten, akármilyen címen tartottuk, ez a bizalmi kérdés éppen ekörül forog. Bizhatunk-e abban, hogy most a végrehajtás helyes lesz? Hogy a helyes határozatoknak helyes lesz a végrehajtása? Nem akarok itt állást foglalni és nem akarok ítéletet mondani. A bizalmi kérdés akkor szűnik meg bizalmi válság lenni, ha az ország dolgozóinak egyeteme ki tudja fejezni a maga álláspontját arra vonatkozólag, hogy fennáll-e a bizalom a végrehajtás mostani módjában, vagy más végrehajtó apparátust kíván. Tehát át kell adni a szót a dolgozóknak, a párttagok egyetemének, és a párttagok egyeteme döntse el azt, hogy a vezetést azokra bizza, akikben bizalma van, mert amíg a bizalom nem áll helyre, addig a pártélet nem lehet egészséges.

Még csak egy szót akarok hozzátenni. Elhangzott az, hogy a pártban jelentkező nehézségeknek a fő oka a személyi kultusz, és a személyi kultusz pedig abból származott, hogy túlságosan sok volt a talpnyaló, akik a személyi kultuszt lehetővé tették. Én azt hiszem, hogy ezek a talpnyalók nem azért nyalták azokat a talpakat, mintha azok különösen édesek lettek volna, hanem azért, mert a talpnyalás kifizette magát. Azért, mert azok a klikkek, azok a karrieristák, akik talpnyalás útján megtalálták a módját annak, hogy a valódi kommunistákat nem egyszer háttérbe szorítva ők dirigáljanak, ők intézkedjenek, mert nekik nem a pártérdek, hanem a karrierérdek volt az első. Ezek a talpnyalók nagyon jól kiszámították, hogy a talpnyalást meddig folytassák. Likvidálni kell a személyi kultuszt minden vonatkozásában. A talpnyalókat le kell leplezni kíméletlenül, a karrieristákat le kell leplezni kíméletlenül, és küzdeni kell, hogy többé a fejüket fel ne üthessék! Amit pedig evvel kapcsolatban még emlegetnek, hogy az ország gazdaságának egészségesebbé tételére takarékoskodni és takarékoskodni kell. Ezt is száz százalékig aláírom. De elvtársak, egyet ne felejtünk el. Példát felülről várnak az emberek. Nekünk azt hiszem ez a feladatunk, a személyi kultusz kiküszöbölése, takarékosság az egész vonalon. Nem szégyen az, ha bevalljuk, hogy mi nem vagyunk egy javakban bővelkedő ország, nem szégyen az, hogy az életszínvonalat alacsonyabb nívón kell tartani, mert hiszen a beruházásokra, a jövő építésére, a szocialista társadalom megerősítésére kell a nemzeti jövedelem egy jelentékeny részét fordítani, de ez a jelszó ne legyen jelszó csak lefelé. Példát mutatnak azok is, aki ezt a jelszót kiadták. Mert ha nem mutatnak, akkor az nem hathat. És a harmadik amit tennünk kell, amire Sziklai elvtárs

nagyon helyesen rámutatott: együtt kell élnünk a tömegekkel. A pártapparat nagyon fel van duzzasztva. A napokban lent jártam Pécsen, 413 pártalkalmazott van Pécs és Baranyában, ami annyit jelent, hogy minden 70 párttagra esik egy pártalkalmazott, beleszámítva a központi apparátus proporcionális részét. Tekintsünk egy kicsit körül a pártapparátusban, a pártapparátusnak az ő hivatása magaslatára kell emelkedni, és akkor megvalósul, hogy igen is együtt fog élni a pártalkalmazott és az egész pártvezetőség — amely alatt minden fokú pártvezetőséget értek — mert az a helyzet, ha a legfelsőbb vezetőben látnak valamilyen személyi kultuszt, vagy ebből kifolyólag elszakadási hibát, a középkáderek ugyanazt csinálják, az alsó káderek meg még megtoldják ezt. Ezt mind fokozottabban végigvive, akkor teremthetünk a bizalom kiépítésével egészséges pártéletet. Záradékkul meg kell mondanom, hogy nem egyszer magamat is elővett a kétség, és azt kérdezem, hogy talán nem az abesszineknek van-e igazuk? Talán az a metódus a helyes, és akkor elvtársak bizonyos rezignációval az a gondolatom támadt, hogy ne alkalmatlankodjunk, ne legénykedjünk, az idő eljárt felettünk, feküdjünk szépen le oda az istállók elé, és tűrjük annak rendje, módja szerint, hogy rúgjanak bennünket, gázoljanak rajtunk keresztül az ökrök és szamarak.

RAJK LÁSZLÓNÉ: Elvtársak! Épp most van két éve, hogy kiszabadultam a börtönből. Vajon átérzik-e az elvtársak azt, mit jelent számomra azután a borzalmas öt éves börtön után és a nem kevésbé nehéz két év után, hogy itt állhatok és beszélhetek az elvtársaknak. Vajon érzik-e az elvtársak, mit jelent számomra, hogy én olyan témáról akarok beszélni, nevezetesen a Rajk-perről, a férjem rehabilitálásáról, amiről úgy érzem, hogy eddig még nagyon keveset beszéltek, és nem beszéltek eleget. Kiss Károly elvtárs mesélt arról, hogy az elmúlt 25 esztendő alatt, a felszabadulásunk előtt, a régi illegális pártmunkások milyen sikeres harcot vívtak azért, hogy a leghaladóbb eszmét, a marxizmusnak az eszméjét diadalra juttassák. Beszélt arról, pár rövid szóval, de az elvtársak már nagyon sokszor olvashattak arról, hogy régen a 25 éves illegális mozgalomban az elvtársak milyen hősiiesen, milyen bátran harcoltak, milyen szolidárisak voltak egymáshoz. Arról is lehet beszélni, hogy hogyan töltötték el emberek a börtönben életüket a Horthy-éra alatt, arról is lehet beszélni, hogy éppen Rákosi Mátyás hogyan írt Zsitvayhoz¹¹ levelet, mert helytelennek találta az akkori börtönviszonyokat. Lehet arról beszélni, amitől éppen mostanában olvastam, Zselenszki a cári idők alatt milyen hallatlan lelkiállapotba került annál a ténynél fogva, hogy sem a

családját nem látta 3 vagy 4 hete, sem az ügyvédjével nem tudott beszélni, és már vizionált és azt hitte, megőrült. Röviden: így nézett ki a Horthy-fasizmus alatt a börtön. Ezt az emberek tudják, a fiatal pártmunkások is tudják, miután az idősebb pártmunkások erről beszéltek. De engedjék meg, hogy a tanúságként ma én arról beszéljek, hogy mi a proletárdiktatúra alatt mit szenvedtünk el a börtönben. Tanulságos lesz az ifjú elvtársak számára, mert le kell, hogy vonják belőle a tanulságot, már csak azért is, hogy soha többé ilyen ne ismétlődjék meg. Elvtársak! Magamról beszélek. 4 hónapos volt a gyermekem, és szoptattam, amikor elvittek a férjemmel együtt.¹² 5 és fél éves volt a gyermekem, amikor ismét viszontláttam. Ezalatt a börtönben sem írást, sem látogatót, sem ruhát, sem élelmet kapni nem állt módomban. Koplaltam benn a börtönben, ugyanakkor, amikor az elvtársakat félrevezették, arról beszéltek, hogy mi kémeek, összeesküvők és árulók vagyunk. De a férfiaknak még sokkal nehezebb sorsá volt. A Horthy-fasizmusban nem fordulhatott elő, mint ami a proletárdiktatúrában, hogy végigverték a férfiakat, ha valamiért tiltakoztak. Itt ül Mód Péter¹³ elvtárs is, úgy megpofozták, hogy majdnem megsiketült. Ez nem fordulhatott elő a Horthy-fasizmusban, mert tiltakoztak volna ellene az elvtársak. És ez előfordulhatott nálunk, éppen a proletárdiktatúra idején. De vajon miért? Ott voltunk mindannyian 1945 után, lelkesen építettük a szocializmust, építettük a mi népi demokráciánkat. Mi történhetett ebben az országban, hogy az embereknek megtaposták a gerincét? Mi történhetett ebben az országban, hogy a testvért a testvérrel szembeállították? Hogy a régi, kommunista illegális harcosok, akik tudták azt, hogy az én férjem hogy harcolt az illegalitásban, elfogadták, hogy áruló, elfogadták azt, hogy elárulta a népet, elárulta a pártot. Mert így neveltek öt éven keresztül bennünket. És most nagyon sok elvtárstól hallom azt, hogy ők, akik dolgoztak régen az illegális mozgalomban, most verik a fejüket a falba, és azt mondják az egyszerű emberek, akik nem voltak párttagok, látták, hogy ez egy hazug és hamis per. Hogy lehet az, hogy a reakciósook látták, és az elvtársak nem látták? Hol van a hiba ebben a rendszerben? Amely megengedhetett nem hibákat, hanem ilyen súlyos bűnöket? Hol van a hiba még ma is? Ezt ki kell mondanom, hogy ugyanazok akarnak rehabilitálni, akik ítékeztek azok felett, akiket meggyilkoltak és akiket akasztófa alá állítottak. Engedjék meg, hogy egy pár szót szóljak, hogy hogyan történik ez a rehabilitáció. Az elvtársak bizonyára emlékeznek arra, hogy 1955 novemberében kijött egy párthatározat,¹⁴ amikor még újra bele akarták törölni a csizmajukat egyesek Rajk László elvtársba is. Emlékezhetnek az elvtársak

arra, hogy akkor ránk akartak kenni foltokat, mert vállalni kellett volna a felelősséget azért, amit elkövettek, mert így nem lehet rehabilitálni, ahogy ma rehabilitálnak. 1955 novemberében azt mondták, hogy Rajk László súlyos körülmények között úszta meg az 1931-es letartóztatást.¹⁵ Én kérdezem az elvtársakat, milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, amelyek Rajk Lászlót odavitték, hogy 1932-ben is letartóztatta a rendőrség? Milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, amelyek Rajk Lászlót arra vitték, hogy 1933-ban a rendőrség újra letartóztassa? Milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, amelyek előidézték azt, hogy Rajk László kiszabadulva 1935-ben részt vett az illegalitásban? Milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, amelyek előidézték azt, hogy kiment Spanyolországba és ott fegyveresen harcolt az első vonalban? Milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, amikor elszenvedte a spanyol polgárháború után a két éves internálásnak minden borzalmát a franciaországi internálótáborokban?

Milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, amelyek elfogadtatták Rajkkal azt, hogy hazajöjjen Magyarországra és itt újra bekapcsolódjék az illegális munkába? Milyenek lehettek a súlyos körülmények, hogy hazatérve a franciaországi internálótáborból, itt újra letartóztatják és internálják? Milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, hogy kiszabadulva az internálótáborból, újra csak belekapcsolódott és vezette a függetlenségi mozgalmat, és ha itt volt ellenállás, abban Rajk Lászlónak is szerepe volt, hogy megszervezte? Végül milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, hogy 1945 után odaállt és harcolt az országnak az újjáépítéséért? Kérdezem végül és utoljára, hogy milyenek lehettek azok a súlyos körülmények, hogy 1949-ben odaállították a bitófa alá? Itt élnek azok az elvtársak, akik részt vettek ezekben a munkákban. Ezeket a kérdéseket mind ki lehet deríteni. De akkor az elvtársaknak beszélni kell, el kell mondani az igazat és ugyanúgy részt kell venni a felelősségrevonásban, mint minden becsületes embernek ebben az országban.

Nagyon nehéz ezekről a kérdésekről beszélni, mert hallatlanul izgatott vagyok, mert úgy érzem, hogy a Rajk-kérdés is egy része annak, hogy ezt az országot hogy tették tönkre, gazdaságilag, politikailag, erkölcsileg, amennyiben még annak a 800 forintot kereső embernek is megtaposták a gerincét azért, hogy megkereshesse és megtarthassa azt a 800 forintos állását. Nekünk élni kell a XX. Kongresszus adta lehetőségekkel, nekünk magunknak kell rendbehozni ezt az országot. Nekünk magunknak a magyar népre támaszkodva kell újra visszaállítani a lenini normákat,

nekünk mindannyiunknak, valamennyiünknek, régi illegális elvtársaknak és új értelmiségieknek. Kisöpörték a régi elvtársakat a pozíciójukból, ez az 1949-es Rajk-perrel kezdődött. Amikor kiszabadultam a börtönből, egyetlen régi elvtársat nem találtam a helyén, cipőt árultak, könyvet árultak, amikor hosszú illegális mültra néztek vissza és amikor jobban fel lehetett volna őket használni. Nem tudok tovább beszélni erről a kérdéstről. Még egy pár szót szeretnék mondani. Rajk Lászlót a történelem már igazolta, de nem elég, hogy mi történelmi távlatból nézzük ezeket a kérdéseket. Nekünk is mindannyiunknak, valamennyiünknek, éppen a XX. Kongresszus adta lehetőségeket kihasználva, részt kell vennünk ma a mai életben, a mai új lenini normák visszaállításáért folytatott harcban. Nagyon súlyos volt számomra az az öt év, amit a börtönben eltöltöttem, de elmondhatom azt is, hogy soha, a legnehezebb körülmények között sem veszítettem el a hitemet sem a kommunista eszmékben, sem pedig a humanista eszmékben. És hogy ez így volt, a jövőben tettekkkel fogom bizonyítani. Kérem az elvtársakat, hogy tegyenek azért, hogy ezt az országot rendbe tudjuk hozni, hogy meg tudjuk változtatni a párt politikáját, mert a pártpolitikának a megváltoztatásával fognak rendbejönni a gazdasági kérdések. A régi illegális elvtársakkal ezt együttesen meg kell oldani. Az elvtársaktól még azt kérem, hogy éppen azért, mert 1949-ben a Rajk-per volt a megindítója a diktatórikus módnak, segítsenek abban, hogy a férjem emlékét maradéktalanul odaállíthassuk éppen az ifjú értelmiség elé, megmutatva, hogy ez az élet egy tiszta, harcos kommunistának az élete volt. Ehhez kérem az elvtársak segítségét!

LUKÁCS IMRE: Kedves Elvtársak! Én csak egy-két problémához szólok hozzá, mint ma is fiatal, DISZ-tag is vagyok. Azt hiszem, hogy a régi harcosok lejáratása, a pártéletnek helytelen, csak a hibákat mutató megfogalmazása egyik döntő oka fiataljaink egy része cinizmusának, helytelen viselkedésének, ugyanis ha az ifjak előtt nincs olyan példakép, amelyre felnézhetnek és követhetnek, ha ellenkezőleg csak rosszat hallanak, megundorodnak tőle, az emlékétől is. Ez történt hosszú időn keresztül, és nem is csodálható, hogy a pártnak nincs meg az a tekintélye, ami megvolt évekkel ezelőtt, és amire nagy szükség volna most. Ha azt tanulják a fiatalok és az öregek, hogy a párt története nem volt más, mint frakcióharc, hibák sorozata és hogy a párt tagjai csak szektások és rendőrök voltak, akkor ha ezt hallja a fiatal, természetes, hogy azt mondja, hogy ő ilyen pártba nem kívánkozik. Ez volt a hangulat éveken keresztül, és sok helyen még ma is. Nemrég mondotta nekem

egyik elvtársam, akivel sok mindenben nem értek egyet, amikor magánvitát folytattunk, hogy mit akarsz, ti csak szektások voltatok mindig 1918-tól kezdve, azok vagytok ma is. Nem tudom, hogy igaza van-e neki vagy sem. Nem vagyok csálhatatlan, a véleményemet el szoktam mondani mindig és elmondom most is. Amikor a szerencsefiak — más szót nem akarok használni — pártunk hagyományait pocskondiázzák, nem tudom megérteni, hogyan lehetnek velünk egy pártban. Sokan vannak ilyenek, azok között, akik a legfőbb haszonélvezői voltak annak, hogy a személyi kultusz következményeként törvénysértések történtek és ezeknek jórésze a párt régi harcait látta. Ezek a szerencsefiak, a törtetőök, a karrieristák, különböző fontos posztokra kerültek és mindent elkövettek, hogy a régi elvtársak helyzete még nehezebb legyen. Ezek között sokan vannak, akik, hogy megmaradjanak posztjukon, és feljebb emelkedjenek, most nemcsak a hibákat vetik fel és nemcsak építő módon, hanem demagóg módon beszélnek, kizárólag azért, hogy megmaradhassanak a helyükön. Nyilvánvaló, hogy a párt- és államapparátusba 1949-től kezdve rengeteg oda nem való elem került. Olyanok, akik bólogattak mindenre és ezek nagy része még mindig ott van. És az a legérdekesebb, hogy ezek olyan öregek és fiatalok, akik nem ismerik pártunk harcainak valóságos történetét, abból, hogy nálunk súlyos hibák is történtek és egyes régi elvtársak súlyos hibákat követtek el, azt a következtetést vonták le, hogy majdnem minden régi elvtárs szektás és alkalmatlan mindenféle munkára. Ha az elvtársak körüljárják Pestet vagy az országot, és megnézik a különböző üzemeket, intézményeket, minisztériumokat, azt tapasztalhatják, hogy a régi párttagok megbecsülése még ma is csak látszat, lényegében semmi sem történt ezen a téren. Azt mondják róluk egymás között — ha nem is mondják nyíltan —, a különböző vezetők, hogy a párt régi harcosai szektások, tehetségtelenek, semmire sem valók, örüljenek, hogy élnek. Nagyon sok volt partizán és volt illegális kommunista anyagi gondok között él, és sok helyen meg akarnak tőlük szabadulni. Ha felvetik a hibákat, felsőbb szervekhez fordulnak és a felsőbb szervek behívják az illető üzem, vagy hivatal párt- és szakszervezeti vezetőit, ezek a legsúlyosabb rágalmakat mondják ezekről az elvtársakról. Nem vitatkozom veled Aczél elvtárs,¹⁶ már csak azért sem, mert te azok közül való vagy, aki a néptől, a párttól mindent megkaptál és nem tudom, hogy megérdemelted-e mindazt, amit kaptál. Azt hiszem, hogy amíg a mi fiataljaink azt látják, tapasztalják, hogy a régi harcosok megbecsülése csak papírrongy, nem követelhetjük meg tőlük azt, hogy a pártra, a párt régi harcosaira úgy tekintsenek, mint ahogy megérdemlik ezek az elvtársak.

Ezek között a régi elvtársak között sokan vannak, akik egyen és máson átestek. A Horthy-rendőrségen és a börtönökben a bánásmód egyáltalán nem használt az idegeiknek, és ezt is felhasználják egyesek, hogy megszabaduljanak a párt régi harcosaitól. Ez nem elszigetelt jelenség — és ezért a pártvezetőséget felelősség terheli. Ugyancsak felelősség terheli az üzemek és hivatalok vezetőit is, mert általában olyanok a beosztottak, mint a vezetők, azokat utánozzák. Az a véleményem, hogy pártunk hagyományai sokkal jobban kell gazdálkodni. Ne hallgassuk el a hibákat, de mutassuk meg azt a hősiességet, a hétköznapi, az üzemek, börtönök hősiességét, ami a pártunkat régen jellemezte. Nem személyi kultusz az, hogyha a párttörténeti órán nemcsak általánosan beszélünk róla, hanem az egyszerű harcosokat is megemlítjük. Igaz, ez azzal a veszéllyel járhat, hogy a néven nevezett egykori harcos esetleg olyan gazdasági és erkölcsi körülmények között él, mert bírálni mert, és azt mondták rá, hogy olyan szektás volt, hogy börtönbe záratta magát a Horthy-fasizmus alatt. Van egy párthatározat a régi harcosok megbecsüléséről, de ezt be is kellene tartani. Ehhez persze nem az kell, ami ma is szokásos, hogy ha a régi harcost sérelem éri és valamelyik pártszervezethez fordul, az oda küldi vissza a jelentést, akik ellen a panasz szól. Nyilvánvaló, hogy ilyenkor csak annak lehet baja, aki a jelentést megírta. Befejezésül annyit mondok, hogy a magyar nép és benne az ifjúság saját magát becsüli meg, ha megbecsüli azokat a régi harcosokat, akik a Horthy-fasizmus ellen a magyar nép szabadságáért harcoltak.

VILMOS JÓZSEF: Kedves Elvtársak! Engedjék meg, hogy egészen röviden egy megjegyzést tegyek, majd utána két kérdést tegyek fel. Először, ami a megjegyzéssel kapcsolatos. Azt hiszem, hogy nem lehet szó nélkül elmenni azok mellett a vélemények mellett, amelyek az utóbbi időben arról szóltak, hogy nálunk a marxizmus-leninizmus ügye legalább is — enyhe kifejezéssel szólva — nem áll a legjobban. Meg szeretném itt említeni, bár tudom, hogy most nem az a feladat, hogy személyes önkritikát mondjak, hogy én is, mint aki egyetemi oktatásban, illetve pártfőiskolán dolgoztam, sok hibát követtem el ezen a téren és meg szeretném mondani azt is, hogy a XX. Kongresszus tanulságai voltak azok, amelyek azt hiszem engem is, mint sok más elvtársat is, segítettek a hibák kiküszöbölésében. Mindezek mellett merem állítani, hogy a marxizmus-leninizmus ügye, ha nem is áll a legjobban, de talán olyan nagyon nagy bajok még sincsenek. Nem lehet azt mondani, hogy nálunk nem alakult ki egy olyan réteg a kommunisták között és pedig jelentékeny számban, akik